

DOI: <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2026-89-18>

УДК 368.9.06:330.342.146

СУТНІСТЬ ІНСТИТУЦІЙНОГО СЕРЕДОВИЩА СТРАХУВАННЯ МЕДИЧНИХ ВИТРАТ

THE ESSENCE OF THE INSTITUTIONAL ENVIRONMENT OF MEDICAL EXPENSE INSURANCE

Татаріна Тетяна Володимирівна

кандидат економічних наук, доцент,

Київський національний економічний університет імені Вадима Гетьмана

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-5900-3949>**Tatarina Tatyana**

Kyiv National Economic University named after Vadym Hetman

Статтю присвячено розкриттю сутності та змісту поняття «інституційне середовище страхування медичних витрат» як окремої складової інституційного середовища медичного страхування. Систематизовано підходи вітчизняних і зарубіжних учених до визначення інституційного середовища, від загальноекономічних концепцій неінституціональної економічної теорії до галузевих підходів у сферах фінансового сектора, публічно-приватного партнерства, підприємницької діяльності та охорони здоров'я. Здійснено розмежування понять «інституційне середовище» та «інституційна інфраструктура». Обґрунтовано специфічні ознаки страхування медичних витрат як об'єкта інституційного аналізу. Розроблено авторське визначення інституційного середовища страхування медичних витрат як багаторівневої системи формальних і неформальних інститутів, правил, норм та механізмів їх реалізації, а також обґрунтовано його чотиривимірну структуру, що включає нормативно-правовий, організаційно-інституційний, регуляторно-наглядовий та неформально-поведінковий виміри.

Ключові слова: страхування медичних витрат, інституційне середовище, інституційний аналіз, інституційна інфраструктура, медичне страхування, неформальні інститути, страхова культура, система охорони здоров'я, страховий ринок.

The article presents a theoretical and methodological study of the essence and specific features of the institutional environment of medical expense insurance as a distinct component of the institutional environment of health insurance. It is argued that the conceptual framework for understanding this category remains insufficiently developed and requires further elaboration. Scientific approaches to the interpretation of the concept of the institutional environment have been systematized at the general theoretical, sectoral, and applied levels. Based on the synthesis of existing approaches, the institutional environment has been defined as a multidimensional system of formal and informal rules, norms, and mechanisms for their implementation that regulates economic relations, shapes the behavior of market participants, and provides the institutional conditions for the development of medical expense insurance. A distinction has been drawn between the concepts of the institutional environment and institutional infrastructure. The institutional environment has been shown to be a broader concept encompassing formal and informal rules, norms, and mechanisms for their implementation, whereas institutional infrastructure represents its organizational and institutional component and comprises a system of institutions, organizations, and other entities that ensure their effective functioning in practice. Five specific features of medical expense insurance as an object of institutional analysis have been identified: the dual nature of the insurance service, heightened information asymmetry, the three-party structure of insurance relations, close dependence on the functioning of the healthcare system, and the significant role of informal institutions in shaping the behavior of market participants. Based on the study findings, a definition of the institutional environment of medical expense insurance has been developed as a multilevel system of formal and informal rules, norms, constraints, and mechanisms for their implementation that determine the conditions for the emergence, functioning, and development of insurance relations in the field of medical expense reimbursement. It has been demonstrated that its structure encompasses four interrelated dimensions: legal, organizational and institutional, regulatory and supervisory, and informal and behavioral. The interaction of these dimensions determines the quality of the institutional environment and its capacity to ensure the effective functioning and sustainable development of the medical expense insurance market.

Keywords: medical expense insurance, institutional environment, institutional analysis, institutional infrastructure, health insurance, informal institutions, insurance culture, healthcare system, insurance market.

Постановка проблеми. Реформування системи охорони здоров'я в Україні, розпочате у 2017-2018 рр., суттєво змінило модель фінансування медичних послуг і водночас актуалізувало питання розвитку страхування медичних витрат як ринкового інструменту доповнення системи державного фінансування охорони здоров'я. В умовах поступового впровадження принципів «гроші ходять за пацієнтом» та розмежування функцій замовника і надавача медичних послуг страхування медичних витрат набуває стратегічного значення для забезпечення фінансової доступності медичної допомоги. Разом із тим ефективний розвиток цього сегмента страхового ринку неможливий поза межами відповідного інституційного середовища, яке охоплює систему правил, норм та організаційних структур, що визначають умови взаємодії страховиків, страхувальників, закладів охорони здоров'я та регуляторних органів. Однак стан інституційного середовища страхування медичних витрат в Україні характеризується суттєвими вадами: відсутністю спеціального законодавства про обов'язкове медичне страхування, нерозвиненістю механізмів взаємодії страховиків із Національною службою здоров'я України, низьким рівнем страхової культури населення та значним поширенням неофіційних платежів за медичні послуги, які фактично конкурують із страховими механізмами фінансового захисту. Подолання цих вад потребує передусім чіткого концептуального розуміння того, що являє собою інституційне середовище страхування медичних витрат, які його структурні елементи та механізми функціонування. Тому наукове дослідження та концептуальне осмислення сутності й змісту інституційного середовища страхування медичних витрат, його структурних елементів та механізмів функціонування набуває особливого значення в умовах трансформації системи фінансового забезпечення охорони здоров'я.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблематика інституційного середовища є одним із важливих напрямів сучасної економічної науки і характеризується значною кількістю наукових праць як зарубіжних, так і вітчизняних учених. Так, формуванню сучасної теорії інституційного середовища присвячені праці Л. Девіса та Д. Норта [1], О. Вільямсона [2], А. Свамінатана та Дж. Б. Вейда [3], у яких закладено методологічні засади аналізу інститутів, інституційних змін та їх впливу на розвиток економічних систем.

Окремий напрям становлять емпіричні дослідження, зосереджені на оцінці впливу інституційного середовища на розвиток ринку медичного страхування, зокрема, у працях П. Цзя та Дж. Янь [4].

У вітчизняній науковій літературі інституційне середовище вивчається в різних галузях економіки. Зокрема, Ю. М. Коваленко [5] зосередила увагу на фінансовому секторі. М. І. Ліфанова [6] розкрила особливості функціонування міжнародних фінансових центрів. О. О. Солодовнік [7] розглядала сферу публічно-приватного партнерства. Т. Б. Матоліч [8] аналізувала підприємницьку діяльність, А. Мельник [9] – трансформацію системи охорони здоров'я.

Вагоме місце у сучасних науці посідають праці, спрямовані на вивчення ролі інституційного середовища у забезпеченні соціально-економічного розвитку, державному регулюванні та інноваційній діяльності. Зокрема, Р. Ф. Пустовіт [10] з'ясовував інституційні передумови розвитку людського потенціалу. В. А. Панченко [11] звернувся до проблематики інституційного забезпечення державної політики підвищення конкурентоспроможності підприємницького сектору.

Поряд із поняттям інституційного середовища у науковій літературі сформувався окремий напрям, присвячений інституційній інфраструктурі, теоретичні засади якої висвітлено у працях В. М. Федосова [12] та Б. С. Стеценка [13].

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми. Аналіз наукової літератури свідчить про наявність значної кількості різних досліджень, присвячених інституційному середовищу. Вони охоплюють теоретико-методологічні засади інституціональної економіки, функціонування фінансового сектору, підприємництва, системи охорони здоров'я, державного управління, інноваційної діяльності та інших сфер економіки. Водночас інституційне середовище страхування медичних витрат як самостійний об'єкт наукового дослідження залишається недостатньо розробленим. Зокрема, невирішеними залишаються окремі питання.

По-перше, відсутнє визначення поняття «інституційне середовище страхування медичних витрат», яке б урахувало специфічні особливості цього виду страхових послуг. По-друге, недостатньо чітко розмежовано поняття «інституційне середовище», «інституційне забезпечення» та «інституційна інфраструктура» стосовно страхового ринку

та його окремих сегментів, що призводить до неоднозначності їх трактування. По-третє, відсутній комплексний підхід до дослідження інституційного середовища страхування медичних витрат, який би інтегрував формальний (нормативно-правовий і регуляторний) та неформальний (поведінковий і культурний) виміри як взаємопов'язані складові єдиної системи інституційного середовища. Усе зазначене визначає коло невирішених наукових завдань, на розв'язання яких спрямоване це дослідження.

Постановка завдання. Метою статті і є обґрунтування сутності поняття «інституційне середовище страхування медичних витрат» шляхом систематизації наукових підходів до трактування інституційного середовища, визначення особливостей його застосування у сфері страхування медичних витрат, обґрунтування специфічних ознак такого страхування як об'єкта інституційного аналізу та формулювання його визначення.

Виклад основного матеріалу дослідження. Страхування медичних витрат є самостійним видом медичного страхування. Відповідно до Закону України «Про страхування», до сфери медичного страхування належать клас 2 «Страхування здоров'я на випадок хвороби (у тому числі медичне страхування)» та клас 18 «Страхування медичних витрат» [14]. Принциповою особливістю страхування медичних витрат є відшкодування фактично понесених витрат на медичну допомогу. Саме цим воно відрізняється від страхування здоров'я на випадок хвороби, за яким здійснюється виплата визначеної договором страхової суми незалежно від фактичного розміру витрат. Така специфіка зумовлює особливості формування та функціонування його інституційного середовища.

Водночас, будучи складовою сфери медичного страхування, страхування медичних витрат формується під впливом спільних інституційних чинників, проте характеризується власними особливостями, що обґрунтовує доцільність його дослідження як самостійного об'єкта наукового аналізу. Саме тому подальший аналіз побудовано за принципом послідовного переходу від загальнотеоретичних підходів до галузевих і прикладних досліджень.

Формування сучасних наукових уявлень про інституційне середовище пов'язане з розвитком неоінституціональної економічної теорії. Одним із фундаментальних є підхід Л. Девіса та Д. Норта, які визначають інсти-

туційне середовище як «сукупність основоположних політичних, соціальних і базових правових норм, що регулюють економічну і політичну діяльність (правила, що регулюють вибори, визначають права власності і контрактні права є прикладами базових таких правил» [1]. На основі цього підходу можна виокремити правовий, економічний, соціальний та політичний виміри інституційного середовища, а також його функціональну роль у забезпеченні умов економічної діяльності.

О. Вільямсон розвинув цей підхід, трактуючи інституційне середовище як «правила гри, що визначають контекст здійснення економічної діяльності» та включають «основні політичні, соціальні та правові норми, які є базою для виробництва, обміну і споживання» [2]. Характерною рисою підходу О. Вільямсона є акцент на ситуаційній зумовленості середовища: воно не просто обмежує, а й структурує поведінку економічних суб'єктів, формуючи систему очікувань і знижуючи трансакційні витрати. Цей аспект є особливо важливим для аналізу страхового ринку, де асиметрія інформації та високий рівень невизначеності є визначальними характеристиками страхових відносин.

У вітчизняній науковій літературі вагомий внесок у дослідження інституційного середовища зробила Ю. М. Коваленко, яка проаналізувала генезис та еволюцію поняття «інституція», узагальнила основні підходи до його трактування в інституційній теорії [15] та обґрунтувала сутність інституційного середовища фінансового сектору [5]. Авторка зазначає, що у Т. Егґертссона «система контролю ототожнена з інституційним середовищем або системою прав власності» [15, с. 25], тобто акцентується примусова і контрольна функції інституційного середовища. Узагальнюючи різні наукові підходи, Ю. М. Коваленко визначає інституційне середовище фінансового сектору як «сукупність політичних (юридичних) і економічних правил, неформальних (традиційних) норм, що формують умови для фінансової діяльності, структурують її і є фундаментом передумовою перетворень у фінансовому секторі» [5, с. 93–94]. Особливістю цього підходу є включення економічних правил поряд із юридичними та виокремлення неформальних норм як самостійного елемента інституційного середовища.

Окремий інтерес для цілей цього дослідження становить підхід М. І. Ліфанової, яка, досліджуючи інституційне середовище міжнародних фінансових центрів, визначає його

як «сукупність певних інституцій та важелів організаційно-економічного характеру, що забезпечують дієвість фінансової діяльності» [6, с. 15]. Авторка пропонує структурувати інституційне середовище за двома ознаками: просторовою, виокремлюючи глобальне, макро-, мікро- та наноінституційне середовище, і функціональною, що передбачає розмежування зовнішнього та внутрішнього середовища [6, с. 15-16]. Розвиваючи запропонований М. І. Ліфановою підхід, вважаємо, що для страхування медичних витрат макроінституційний рівень охоплює нормативно-правове регулювання та державну політику у сфері страхування, мікроінституційний – взаємодію страховика, страхувальника та інших учасників страхових відносин, а наноінституційний – індивідуальні рішення громадян щодо придбання страхового захисту.

Важливим кроком від загальнотеоретичного до галузевого осмислення поняття є дослідження О. О. Солодовнік, присвячене інституційному середовищу публічно-приватного партнерства [7]. Авторка визначає його як «сукупність політичних (юридичних) й економічних правил, неформальних (традиційних) норм, що формують умови для здійснення ППП, структурують діяльність у цій сфері і є фундаментальною передумовою розвитку ринку ППП» [7]. При цьому наголошується, що інституційне середовище визначає норми і правила, які одночасно забороняють певну поведінку партнерів та прописують належну, тобто виконує як обмежувальну, так і регулятивну функцію. Якщо середовище є несприятливим, учасники ринку можуть уникати його правил і діяти протиправними методами, що унеможливує повноцінний розвиток відповідного ринку [7]. Запропонований підхід є релевантним для дослідження страхування медичних витрат, оскільки цей сегмент страхового ринку також є зоною перетину інтересів держави, приватного бізнесу та громадян, а його розвиток безпосередньо залежить від якості як формальних правил (страхового законодавства, регуляторних вимог НБУ), так і неформальних норм (рівня страхової культури та довіри до страховиків).

Т. Б. Матолич, досліджуючи інституційне середовище підприємницької діяльності в Україні, наголошує, що інститути «або створюють стимули для підприємницької діяльності... або ж стають перешкодою прозорим підприємницьким відносинам унаслідок значного зростання трансакційних витрат» [8, с. 146]. При цьому основною функцією

інституційного середовища автор вважає «досягнення взаємного співіснування значної кількості економічних агентів під час вирішення контрактних завдань» [8, с. 147]. Емпіричним підтвердженням цієї тези слугує висновок дослідника про те, що надмірний регуляторний тиск в Україні призводить до того, що значна частина суб'єктів господарювання переходить у тіньовий сектор, уникаючи виконання формальних інституційних вимог [8, с. 149-150]. Для страхування медичних витрат цей висновок є особливо актуальним, адже надмірний або неналежно побудований регуляторний тиск здатен звужувати цей сегмент страхового ринку і стимулювати неформальні платежі за медичні послуги, тоді як недостатність інституційних гарантій може унеможливити формування довіри страхувальників до страховиків.

А. Мельник, досліджуючи трансформаційну модель ринку охорони здоров'я України, наголошує, що суб'єкти медичного ринку «функціонують у системі відносин інституту державної і комунальної медицини, приватної підприємницької діяльності, інституту публічної влади (Міністерства охорони здоров'я, Національної служби здоров'я, регіональних органів державного управління, органів місцевого самоврядування), суспільно-громадського інституту... регуляторного інституту (системи класифікаторів, норм та правил регулювання діяльності суб'єктів ринку, стандартів лікування, клінічних протоколів), страхових компаній, міжнародних донорських організацій» [9, с. 121]. Авторка також фіксує наявність тіньового ринку як структурного елемента інституційного середовища, що виникає внаслідок «нерозвинутості окремих сегментів і низької конкуренції на них» [9, с. 119]. Пандемія Covid-19 виявила системні вади цього середовища, зокрема «недосконалість нормативно-правового забезпечення, недостатню ефективність організаційно-функціональної структури, недосконалість механізму фінансування» [9, с. 122-123]. Цей висновок є цінним для дослідження інституційного середовища страхування медичних витрат, оскільки враховує як формальні інститути (нормативно-правову базу, регуляторні органи), так і неформальні практики тіньового ринку, що впливають на функціонування системи охорони здоров'я.

На окрему вагу заслуговує трактування інституційного середовища, представлене в англomовній енциклопедичній літературі зі стратегічного менеджменту. Зокрема,

А. Свамінатан та Дж. Б. Вейд розглядають інституційне середовище як сукупність регуляцій, звичаїв і загальноприйнятих норм, що сформувалися в державах, суспільствах, професійних спільнотах та організаціях і впливають на організаційну поведінку та її результати [3]. На відміну від традиційних інституціональних підходів, автори акцентують увагу на когнітивному вимірі інституційного середовища, відповідно до якого поведінка економічних суб'єктів визначається не лише формальними правилами та санкціями, а й нормами й очікуваннями, що сприймаються ними як загальноприйняті та не потребують зовнішнього примусу [3]. Для сфери страхування медичних витрат це означає, що реальна поведінка страхувальників та страховиків визначається не лише чинним законодавством, а й усталеними уявленнями про необхідність страхування, рівнем страхової культури та суспільними очікуваннями щодо відповідальності держави за охорону здоров'я громадян.

Особливий інтерес становить дослідження П. Цзя та Дж. Яня, присвячене емпіричному аналізу впливу інституційного середовища на рішення населення щодо придбання послуг комерційного медичного страхування в Китаї [4]. Вони пропонують оцінювати інституційне середовище за допомогою системи вимірюваних показників двох рівнів: формального, що охоплює рівень розвитку правового середовища та ступінь ринковості фінансової галузі регіону, і неформального, який характеризує силу традиційних культурних норм і цінностей [4]. Автори наголошують, що в регіонах із розвиненим правовим і ринковим середовищем забруднення повітря підвищує ймовірність придбання комерційного медичного страхування, тоді як за сильного впливу традиційної культури цей ефект послаблюється, оскільки домогосподарства схильні покладатися на сімейні механізми взаємодопомоги, а не на ринкові інструменти страхового захисту [4]. Для сфери страхування медичних витрат в Україні цей підхід є методологічно цінним, він підтверджує, що результативність функціонування страхового ринку залежить від якості правового середовища та рівня страхової культури населення як важливих елементів неформального інституційного середовища.

Поряд із поняттям «інституційне середовище» у науковій літературі використовується споріднене поняття «інституційна інфраструктура», що нерідко призводить до їх ототожнення або підміни одного іншим. В. М. Федосов зі співавторами визначають

інституційну фінансову інфраструктуру як «сукупність фінансових інституцій, які функціонують на фінансовому ринку та ринку фінансових послуг, виконуючи функції щодо мобілізації, переміщення та інвестування ресурсів» [12]. Б. С. Стеценко розвиває це визначення, трактуючи інституційну фінансову інфраструктуру як «сукупність фінансових інституцій, які функціонують на фінансовому ринку і в межах сформованих економічних інститутів та за допомогою різноманітного інструментарію (фінансові інструменти та фінансові послуги) забезпечують реалізацію функцій фінансового посередництва» [13, с. 116].

Попри схожість термінів, між досліджуваними поняттями існує принципова змістовна відмінність. Інституційне середовище охоплює сукупність правил, зокрема, формальних норм, законів і неформальних традицій та поведінкових практик, у межах яких функціонують економічні суб'єкти. Інституційна інфраструктура натомість є організаційним втіленням цих правил: це конкретні установи та організації (страховики, регулятори, посередники, професійні об'єднання), які реалізують правила на практиці. Таким чином, інституційне середовище є ширшим поняттям і включає інституційну інфраструктуру як свій організаційно-інституційний елемент, тоді як інфраструктура є лише однією зі складових середовища.

Водночас аналіз наукових праць із проблематики страхування медичних витрат засвідчив відсутність досліджень, у яких поняття «інституційна інфраструктура страхування медичних витрат» було б сформульовано як самостійне наукове поняття. Це підтверджує наявність теоретичної прогалини у дослідженні інституційного середовища страхування медичних витрат, що зумовлює необхідність уточнення його змісту та визначення.

Проведений аналіз наукових підходів дає підстави стверджувати, що існуючі визначення інституційного середовища не можуть бути безпосередньо застосовані до сфери страхування медичних витрат без урахування її специфіки. Підставами для такого висновку є:

– по-перше, існуючі визначення інституційного середовища сформульовані або на загальноекономічному рівні (Д. Норт, О. Вільямсон), або розроблені для окремих сфер економічної діяльності, зокрема для фінансового сектору (Ю. М. Коваленко), публічно-приватного партнерства (О. О. Солодовнік), міжнародних фінансових центрів

(М. І. Ліфанова) та ринку охорони здоров'я (А. Мельник). Тому їх безпосереднє застосування до сфери страхування медичних витрат без урахування її специфіки є методологічно необґрунтованим;

– по-друге, у проаналізованих наукових підходах не запропоновано визначення, яке б комплексно охоплювало всі складові інституційного середовища страхування медичних витрат, зокрема нормативно-правовий, організаційно-інституційний, регуляторно-наглядовий та неформально-поведінковий виміри;

– по-третє, у більшості досліджень поняття «інституційне середовище» та «інституційна інфраструктура» використовуються без чіткого розмежування, що ускладнює їх застосування до аналізу страхування медичних витрат як окремого сегмента страхового ринку.

Отже, проведений аналіз засвідчує необхідність розроблення визначення поняття «інституційне середовище страхування медичних витрат», яке б урахувало специфіку цього виду страхових послуг та відображало всі суттєві складові його функціонування. Підґрунтям для формулювання такого визначення є виокремлення специфічних ознак страхування медичних витрат, що визначають особливості його інституційного середовища. Серед таких ознак доцільно виокремити:

1. Подвійна природа страхової послуги. Страхування медичних витрат поєднує економічну природу страхової послуги із соціальною функцією забезпечення фінансової доступності медичної допомоги та реалізації права громадян на охорону здоров'я, гарантованого ст. 49 Конституції України [16]. Така специфіка обумовлює необхідність взаємодії страховиків не лише зі страхувальниками, а й із закладами охорони здоров'я, асистанс-компаніями, державними органами та іншими учасниками системи охорони здоров'я. Водночас це визначає особливості інституційного середовища, у якому держава виконує не лише регуляторну функцію, а й забезпечує правові та організаційні передумови реалізації соціальної складової страхування медичних витрат.

2. Підвищена асиметрія інформації. На відміну від майнового чи відповідальності страхування, у страхуванні медичних витрат страхувальник, як правило, значно краще обізнаний про стан свого здоров'я, ніж страховик. Це породжує класичні проблеми несприятливого відбору та морального ризику, що вима-

гають специфічних механізмів їх подолання (медичного андерайтингу, обмеження обсягу страхового покриття).

3. Трисуб'єктна структура страхових відносин. На відміну від більшості видів страхових послуг, у яких страхові відносини виникають між двома основними суб'єктами, страховиком і страхувальником, страхування медичних витрат передбачає участь ще одного суб'єкта, закладу охорони здоров'я (ЗОЗ). Така особливість ускладнює інституційну структуру цього сегмента страхового ринку, оскільки поряд із договірними відносинами між страховиком і страхувальником виникають додаткові договірні та організаційні зв'язки між страховиком і закладом охорони здоров'я. Це, своєю чергою, потребує формування відповідних інституційних механізмів взаємодії та їх належного нормативно-правового регулювання.

4. Залежність від функціонування системи охорони здоров'я. Інституційне середовище страхування медичних витрат нерозривно пов'язане з інституційним середовищем системи охорони здоров'я загалом: якість медичних послуг, тарифна політика ЗОЗ, наявність медичної інфраструктури безпосередньо визначають обсяг страхових зобов'язань і, відповідно, фінансову стійкість страховиків.

5. Значний вплив неформальних інститутів. Рівень страхової культури населення, традиції самолікування, схильність покладатися на державну медицину або на неофіційні платежі лікарям є неформальними інституційними чинниками, що безпосередньо визначають попит на страхові послуги й не піддаються прямому регуляторному впливу.

Наведені ознаки свідчать, що страхування медичних витрат характеризується специфічними економічними, організаційними та поведінковими особливостями, які не повною мірою враховуються у наявних підходах до трактування інституційного середовища. Саме вони визначають необхідність розширення традиційного розуміння інституційного середовища шляхом включення поряд із нормативно-правовими та організаційними компонентами поведінкових і соціокультурних чинників, що створює теоретичне підґрунтя для формулювання авторського визначення поняття «інституційне середовище страхування медичних витрат».

Отже, критичний аналіз наукових підходів та виокремлення специфічних ознак страхування медичних витрат дають підстави сформулювати таке визначення: інституційне середовище страхування медичних

витрат – це багаторівнева система формальних і неформальних правил, норм, обмежень та механізмів їх реалізації, що визначають умови виникнення, функціонування та розвитку страхових відносин у сфері відшкодування витрат на медичну допомогу, що включає нормативно-правову базу регулювання страхової діяльності, систему регуляторних і наглядових органів, організаційно-інституційну структуру учасників ринку (страховиків, страхувальників, медичних закладів, посередників), а також неформальні норми страхової культури та поведінкові практики, що у своїй взаємодії формують стимули, обмеження та очікування суб'єктів страхових відносин.

Запропоноване визначення інтегрує структурно-нормативний, функціональний, ієрархічний та поведінковий підходи до трактування інституційного середовища. На відміну від наявних підходів, воно враховує специфіку страхування медичних витрат шляхом виокремлення медичних закладів як самостійних учасників страхових відносин та включення страхової культури і поведінкових практик до складу інституційного середовища. Крім того, у структурі інституційного середовища страхування медичних витрат доцільно виокремити чотири взаємопов'язані виміри: нормативно-правовий, організаційно-інституційний, регуляторно-наглядовий та неформально-поведінковий. Саме їх взаємодія визначає якість інституційного середовища та забезпечує умови для ефективного функціонування і розвитку страхування медичних витрат.

Висновки. Отримані результати засвідчили, що інституційне середовище страхування медичних витрат доцільно розглядати як самостійний об'єкт наукового дослідження, а не лише як складову інституційного середовища фінансового сектору чи медичного страхування. Такий підхід зумовлений специфікою цього виду страхових послуг, яка про-

являється у поєднанні страхових і медичних відносин, особливому складі учасників страхових відносин, специфічному механізмі відшкодування медичних витрат та істотному впливі поведінкових і соціокультурних чинників на формування та функціонування інституційного середовища страхування медичних витрат.

Узагальнення наукових підходів дає підстави стверджувати, що ефективність функціонування страхування медичних витрат визначається не окремими елементами інституційного середовища, а рівнем їх узгодженості. Лише взаємодія нормативно-правових, організаційно-інституційних, регуляторно-наглядових та неформально-поведінкових складових забезпечує необхідні інституційні передумови для розвитку цього сегмента страхового ринку, підвищення довіри до страхових механізмів фінансування медичної допомоги та розширення їх практичного застосування.

Запропоноване трактування інституційного середовища уточнює та розширює традиційне уявлення про його зміст, оскільки дозволяє розглядати його не лише як сукупність нормативно-правових норм і організаційних структур, а як цілісну систему взаємопов'язаних формальних і неформальних інститутів, що визначають умови виникнення, функціонування та розвитку страхових відносин у сфері відшкодування медичних витрат. Такий підхід створює методологічне підґрунтя для комплексного аналізу інституційних чинників розвитку цього сегмента страхового ринку.

Перспективами подальших досліджень є емпірична оцінка якості інституційного середовища страхування медичних витрат в Україні, розроблення методичних підходів до оцінювання його ефективності, а також виявлення взаємозв'язків між окремими інституційними складовими та результатами функціонування цього сегмента страхового ринку.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Davis L. E., North D. C. Institutional Change and American Economic Growth: A First Step Towards a Theory of Institutional Innovation. *The Journal of Economic History*. 1970. Vol. 30, No. 1. P. 131–149. DOI: <https://doi.org/10.1017/S0022050700078633> (дата звернення: 25.06.2026)
2. Williamson O. E. *Mechanisms of Governance*. New York : Oxford University Press, 1996. 429 p. URL: <https://books.google.com/books?id=meERBVysP6YC> (дата звернення: 25.06.2026)
3. Swaminathan A., Wade J. B. *Institutional Environment*. In: Augier M., Teece D. J. (eds.). *The Palgrave Encyclopedia of Strategic Management*. London : Palgrave Macmillan, 2016. DOI: 10.1057/978-1-349-94848-2_608-1 (дата звернення: 25.06.2026)
4. Jia P., Yan J. Effects of haze pollution and institutional environment on demand for commercial health insurance. *Frontiers in Psychology*. 2022. Vol. 13. <https://doi.org/10.3389/fpsyg.2022.1002470> (дата звернення: 25.06.2026)

5. Коваленко Ю. М. Сутність інституційного середовища фінансового сектора економіки. *Економічний вісник Донбасу*. 2011. № 1(23). С. 92–97. URL: https://www.evd-journal.org/download/2011/2011-1/Ek_visnyk_1_2011-92-97.pdf (дата звернення: 25.06.2026)
6. Ліфанова М. І. Інституційне середовище функціонування міжнародних фінансових центрів. *Причорноморські економічні студії*. 2018. Вип. 30 ч. 1. С. 13–19. URL: https://bses.in.ua/journals/2018/30_1_2018/5.pdf (дата звернення: 25.06.2026)
7. Солодовнік О. О. Інституційне середовище публічно-приватного партнерства. *Ефективна економіка*. 2014. № 11. URL: <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=3560> (дата звернення: 26.06.2026)
8. Матолич Т. Б. Інституційне середовище підприємницької діяльності в Україні та його вплив на трансакційні витрати. *Науковий вісник Полтавського університету економіки і торгівлі*. 2011. Вип. 2(47). С. 146–151. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nvpushk_2011_2_33 (дата звернення: 26.06.2026)
9. Мельник А. Трансформаційна модель ринку охорони здоров'я в Україні. *Вісник економіки*. 2022. Вип. 2. С. 111–127. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Vtneu_2022_2_11 (дата звернення: 26.06.2026)
10. Пустовіт Р. Ф., Кочума І. Ю. Пріоритетні напрями вдосконалення інституційного середовища розвитку людського потенціалу в Україні. *Фінансовий простір*. 2013. № 1(9). С. 70–81. URL: <https://fp.lnu.edu.ua/index.php/fp/article/view/156/153> (дата звернення: 26.06.2026)
11. Панченко В. А. Проблематика інституційного середовища державної політики управління конкурентоспроможністю підприємницького сектора економіки України. *Innovation and Sustainability*. 2022. № 4. С. 87–93. DOI: 10.31649/ins.2022.4.87.93 (дата звернення: 25.06.2026)
12. Юхименко П. І., Федосов В. М., Лазебник Л. Л. та ін. Теорія фінансів : підручник / за ред. В. М. Федосова, С. І. Юрія. Київ : Центр учбової літератури, 2010. 576 с.
13. Стеценко Б. С. Інституційна компонента фінансової інфраструктури: визначення на макро- та мікро-рівні. *Науковий вісник Херсонського державного університету. Серія «Економічні науки»*. 2018. Том 2 № 30. С. 113–116. URL: <https://ejournal.kspu.edu.ua/index.php/ej/article/view/291/287> (дата звернення: 27.06.2026)
14. Про страхування : Закон України від 18.11.2021 р. № 1909-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1909-20#Text> (дата звернення: 27.06.2026)
15. Коваленко Ю. Зміст категорії «інституція» в інституційному економічному аналізі. *Вісник THEU*. 2010. № 4. С. 19–31. URL: <https://visnyk.wunu.edu.ua/index.php/visnyk/article/view/202/212> (дата звернення: 27.06.2026)
16. Конституція України : Закон України від 28 червня 1996 р. № 254к/96-ВР. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text> (дата звернення: 27.06.2026)

REFERENCES:

1. Davis, L. E., & North, D. C. (1970). Institutional change and American economic growth: A first step towards a theory of institutional innovation. *The Journal of Economic History*, 30(1), 131–149. <https://doi.org/10.1017/S0022050700078633> (accessed June 25, 2026)
2. Williamson O. E. (1996) *Mechanisms of Governance*. New York: Oxford University Press. 429 p.
3. Swaminathan, A., & Wade, J. B. (2016). Institutional environment. In M. Augier & D. J. Teece (Eds.), *The Palgrave Encyclopedia of Strategic Management* (pp. 1–7). Palgrave Macmillan. https://doi.org/10.1057/978-1-349-94848-2_608-1 (accessed June 25, 2026)
4. Jia, P., & Yan, J. (2022). Effects of haze pollution and institutional environment on demand for commercial health insurance. *Frontiers in Psychology*, 13, Article 1002470. <https://doi.org/10.3389/fpsyg.2022.1002470> (accessed June 25, 2026)
5. Kovalenko Yu. M. (2011) Sutnist instytutitsiinoho seredovyshcha finansovoho sektora ekonomiky [Essence of institutional environment financial sector]. *Ekonomichnyi visnyk Donbasu – Economic Herald of the Donbas*, vol. 1(23), pp. 92–97. Available at: https://www.evd-journal.org/download/2011/2011-1/Ek_visnyk_1_2011-92-97.pdf (accessed June 25, 2026)
6. Lifanova M. I. (2018) Instytutitsiine seredovyshche funktsionuvannia mizhnarodnykh finansovykh tsentriv [Institutional environment functioning of international financial centers]. *Prychornomorski ekonomichni studii – Black Sea Economic Studies*, vol. 30(1), pp. 13–19. Available at: https://bses.in.ua/journals/2018/30_1_2018/5.pdf (accessed June 25, 2026)
7. Solodovnik O. O. (2014) Instytutitsiine seredovyshche publichno-pryvatnoho partnerstva [The institutional environment of public-private partnerships]. *Efektivna ekonomika – Efficient Economy*, vol. 11. Available at: <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=3560> (accessed June 26, 2026)

8. Matolych T. B. (2011) Instytutsiine seredovyshche pidpriemnytskoi diialnosti v Ukraini ta yoho vplyv na transaktsiini vytraty [Institutional environment of entrepreneurial activity in Ukraine and its influence on transaction costs]. *Naukovyi visnyk Poltavskoho universytetu ekonomiky i torhivli – Scientific Bulletin of Poltava University of Economics and Trade*, vol. 2(47), pp. 146–151. Available at: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nvpushk_2011_2_33 (accessed June 26, 2026)
9. Melnyk A. (2022) Transformatsiina model rynku okhorony zdorovia v Ukraini v umovakh suchasnykh vyklykiv [Transformation model of the healthcare market in Ukraine in the conditions of modern challenges]. *Visnyk ekonomiky – Herald of Economics*, vol. 2, pp. 111–127. DOI: <https://doi.org/10.35774/visnyk2022.02.111>. Available at: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Vtneu_2022_2_11 (accessed June 26, 2026)
10. Pustoviit R. F., Kochuma I. Yu. (2013) Priorytetni napriamy vdoskonalennia instytutsiinoho seredovyshcha rozvytku liudskoho potentsialu v Ukraini [Priority directions for improving the institutional environment of human potential development in Ukraine]. *Finansovyi prostir – Financial Space*, vol. 1(9), pp. 70–81. Available at: <https://fp.lnu.edu.ua/index.php/fp/article/view/156/153> (accessed June 25, 2026)
11. Panchenko V. A. (2022) Problematyka instytutsiinoho seredovyshcha derzhavnoi polityky upravlinnia konkurentospromozhnistiu pidpriemnytskoho sektora ekonomiky Ukrainy [Problems of the institutional environment of the state policy of managing the competitiveness of the entrepreneurial sector of the economy of Ukraine]. *Innovation and Sustainability*, vol. 4, pp. 87–93. DOI: <https://doi.org/10.31649/ins.2022.4.87.93> (accessed June 25, 2026)
12. Yukhymenko P. I., Fedosov V. M., Lazebnyk L. L., et al. (2010) *Teoriia finansiv* [Theory of Finance]. V. M. Fedosov, S. I. Yurii (Eds.). Kyiv: Tsentр uchbovoi literatury. 576 p. (in Ukrainian)
13. Stetsenko B. S. (2018) Instytutsiina komponenta finansovoi infrastruktury: vyznachennia na makro- ta mikrorivniakh [Institutional component of financial infrastructure: identification on macro- and microlevel]. *Naukovyi visnyk Khersonskoho derzhavnoho universytetu. Serii: Ekonomichni nauky – Scientific Bulletin of Kherson State University. Series: Economic Sciences*, vol. 2(30), pp. 113–116. Available at: <https://ejournal.kspu.edu.ua/index.php/ej/article/view/291/287> (accessed June 27, 2026)
14. Pro strakhuvannia: Zakon Ukrainy vid 18 lystopada 2021 roku № 1909-IX [On Insurance: Law of Ukraine of November 18, 2021 No. 1909-IX]. Available at: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1909-20#Text> (accessed June 27, 2026)
15. Kovalenko Yu. (2010) Zmist katehorii «instytutsiia» v instytutsiinomu ekonomichnomu analizi [The content of the category "institution" in institutional economic analysis]. *Visnyk TNEU – Bulletin of Ternopil National Economic University*, vol. 4, pp. 19–31. Available at: <https://visnykj.wunu.edu.ua/index.php/visnykj/article/view/202/212> (accessed June 27, 2026)
16. Konstytutsiia Ukrainy: Zakon Ukrainy vid 28 chervnia 1996 roku № 254k/96-VR [Constitution of Ukraine: Law of Ukraine of June 28, 1996 No. 254k/96-VR]. Available at: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text> (accessed June 25, 2026)

Дата надходження статті: 06.07.2026

Дата прийняття статті до публікації: 17.08.2026

Дата публікації статті: 15.09.2026